

АНАЛІЗ ЧИННОГО ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ

*Г. Нестеренко, к. е. н., Г. Красовська, аспірант
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Для України характерні значні масштаби та інтенсивність використання природно-ресурсного потенціалу. Плата за спеціальне використання природних ресурсів є важливою складовою економічного механізму природокористування, який формується в Україні з початку 90-х років минулого століття. Платежі формувалися на базі рентної методології і за змістом та спрямуванням коштів розглядалися передусім як природовідтворювальні та природоохоронні, але на сьогодні вони цю функцію втратили.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці розробили низку пропозицій щодо запровадження рентних платежів на загальнодержавному та місцевому рівнях та створення на їхній основі цільових фондів. Зокрема над цим питанням працювали Б. М. Данилишин, В. С. Міщенко, Л. С. Гринів та ін.

Постановка завдання. Завдання нашого дослідження – висвітлити проблеми чинного фінансового механізму розвитку рекреаційних територій та запропонувати основні шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. В Україні створений фінансовий механізм у сфері природокористування, де природно-ресурсна рента як складова суспільного доходу реалізується в різних формах платності природокористування [4, с. 201]. Принцип платності природокористування застосовується до спеціального використання природних ресурсів: землі, надр, водних ресурсів, лісових ресурсів, диких тварин, рибних та інших живих водних ресурсів, радіочастотного ресурсу. Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 43, 45 і 46) визначено платежі природовідтворювального та природоохоронного характеру. За чинним податковим законодавством, плата за землю та користування сировинно-мінеральними ресурсами не є складовою екоресурсних платежів. Проте плата за природні ресурси має місце в структурній частині екоплатежів і стосується впливу їхньої експлуатації на екологічну стабільність довкілля.

Згідно зі ст. 36 Земельного кодексу України використання земель в Україні є платним. Власники земель та землекористувачі можуть здійснювати плату за землю у вигляді земельного податку або орендної плати, які диференційовані залежно від якості та місцеположення земельної ділянки, виходячи з кадастрової оцінки земель. Плата за землю та землекористування встановлюється Законом України «Про плату за землю» й перебуває у компетенції Державного комітету України по земельних ресурсах та місцевих органів влади. Ці платежі стимулюють раціональне природокористування, охорону, відтворення та освоєння земель [7].

Система платежів за використання природних ресурсів виконує функцію акумулювання частини доходу від природокористування і передачі її державному та

місцевим бюджетам. Платежі за використання природних ресурсів і надходження до бюджетів усіх рівнів запроваджувалися за збереження ставок щодо інших видів оподаткування. Відсутній спеціальний механізм вилучення додатково-го прибутку, у тому числі прогресивного оподаткування надприбутку монополістів у сфері природокористування [3, с. 34].

Надходження плати за користування природними ресурсами сприятиме вживанню природоохоронних заходів у необхідних обсягах. Цьому має сприяти вирішення на законодавчому рівні питання щодо спрямування частки рентних платежів для відновлення природно-ресурсного потенціалу. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування повинні встановити додаткові вимоги щодо виконання заходів з відтворення природно-ресурсного потенціалу.

Встановлені в Україні платежі за викиди, скиди та розміщення відходів також не покривають збитків, завданих довкіллю. Формування фондів фінансових ресурсів за рахунок податкових платежів для інвестування природоохоронних заходів обмежені і за своїм фіскальним характером не виконують основної функції – стимулюючої. Штрафи й штрафні платежі за перевищення гранично допустимих викидів, скидів та розміщення відходів (викиди промислових та побутових відходів понад поглинальну місткість земельної території) повинні бути досить високими, а не символічними, щоб природокористувачам було вигідніше не порушувати екологічну стабільність довкілля, ніж забруднювати його, справно сплачуючи символічні штрафи, визначені чинним природоохоронним законодавством.

Через суперечливість і невідповідність різних законодавчо-нормативних актів існуючий фінансовий механізм спрацьовує як антистимулюючий. Адже за таких умов природокористувачам вигідніше здійснювати різні фіскальні екологічні платежі, ніж витратити великі суми на природоохоронні заходи [1, с. 34].

Основна перевага системи екологічних платежів полягає в тому, що вона дає змогу концентрувати кошти для виконання найважливіших завдань природоохоронного характеру. Система екологічних платежів виконує дві основні функції: по-перше, збору, накопичення і зосередження необхідних фінансових ресурсів для реалізації заходів природоохоронного характеру; по-друге, формування економічних мотивів екологізації процесів виробництва і суспільства [4, с. 169].

Аналіз чинних фінансових інструментів екологічного спрямування дає змогу запропонувати одну з форм фінансового забезпечення екологічного спрямування – рентні надходження, а саме плату від використання рекреаційних ресурсів як плату за погіршення якості довкілля внаслідок антропогенного і техногенного навантаження.

Рентні платежі за використання ресурсів довкілля є одним із дієвих екологічних важелів. Пріоритетним напрямом формування дієвої системи рентного екологічного регулювання слід вважати фінансово-економічне заохочення (стимулювання) суб'єктів господарювання до зниження ними обсягів шкідливих викидів, скидів та утворення відходів. Це пов'язано з розширенням і зміцненням засобів екологічного оподаткування, а також із впровадженням видачі територіальними органами охорони навколишнього природного середовища інтегрованих дозволів на забруднення для суб'єктів господарювання.

Фактично ж держава продовжує надавати субсидії більшості природокорис-

тувачів, що призводить до недостатності заходів з ефективного відтворення природно-ресурсного потенціалу та деформує процеси структурної перебудови економіки. Удосконалення рентних відносин на сучасному етапі доцільно здійснювати внесенням окремих норм до проекту Податкового кодексу України.

Чинна податкова система земельних платежів недосконала ні з фіскальної точки зору, ні з позицій раціонального землекористування. Одним з основних її недоліків є велика кількість пільговиків. За дослідженнями вчених, земельний податок сплачується лише з третини всіх земель України. Доречно зазначити, що нижня межа орендної плати за землю встановлена державою на рівні 1-1,5 % від показників нормативної грошової оцінки сільськогосподарських земель [3, с. 57]. За таких обставин і обсяги надходжень від земельного податку недостатні.

На сьогодні в прихованому вигляді рентна частина доходів стягується через податок на прибуток (диференціальна рента), незначною мірою через податок на додану вартість, експортне мито. Значна частина доходу від експлуатації природних ресурсів не контролюється державою і не надходить до державного та місцевих бюджетів. Встановлення ренти має на меті збільшення загальнодержавних надходжень, зокрема в рамках спеціального фонду для забезпечення охорони й відтворення природних ресурсів.

Рекреаційна сфера також є потенційним джерелом ренти. На сьогодні в економічній теорії не склався єдиний підхід до методики здійснення аналізу та оцінки природних ресурсів і визначення вартості як плати від використання рекреаційних територій. Розроблено різні методики щодо визначення нормативної ціни природних ресурсів, земель і платежів за їх використання [2; 3].

Механізми диференційованого підходу до оцінки і системи плати за рекреаційні ресурси передбачено ст. 18 Закону України «Про курорти» як плату за спеціальне використання природних лікувальних ресурсів, яка здійснюється відповідно до Закону України «Про надра» [5]. Передбачається виділення категорій особливо цінних та унікальних природних лікувальних ресурсів, що мають обмежене поширення, а також загальнопоширених лікувальних ресурсів на територіях загальнодержавного та місцевого значення, що створює передумови для застосування рентної методології до встановлення системи їхнього платного використання, хоча практично вони не реалізовані.

Закони України «Про курорти» [6] та «Про місцеве самоврядування» визначають справляння курортного збору з осіб, які прибули за путівками та курсівками в санаторії, будинки відпочинку, пансіонати та інші санаторно-курортні установи. Цей збір належить до місцевих неподаткових надходжень. Граничний його розмір не може перевищувати 10 % неоподаткованого мінімуму доходів громадян і справляється в триденний термін від дня прибуття осіб за путівками [4, с. 65]. Курортний збір у доходах місцевих бюджетів досить незначний й не стимулює природоохоронну діяльність рекреаційних територій.

Висновки. Аналіз чинних фінансових інструментів у сфері рекреаційного природокористування виявив недосконалість чинної системи оподаткування, зокрема неузгодженість її з природоохоронним законодавством у питаннях платності і надання стимулюючих пільг. Існуюча система платежів за спеціальне використання природних ресурсів та за забруднення навколишнього природного середовища не запобігає забрудненню довкілля та не стимулює розвиток раціонального природокористування.

Одним із важливих напрямів забезпечення збалансованого розвитку на рекреаційних територіях є поширення рентних відносин. У цьому напрямі передбачається підвищення ролі рентних платежів від використання рекреаційних територій, удосконалення механізму їх використання, а також створення на цій основі додаткових фінансових джерел.

Бібліографічний список

1. Веклич О. О. Екологічне оподаткування в Україні : реалії та напрями вдосконалення з урахуванням світового досвіду / О. О. Веклич ; НАН України, Ін-т економіки. – К., 2001. – 47 с.
2. Галушкіна Т. П. Экономические инструменты экологического менеджмента (теория и практика) / Т. П. Галушкіна. – Одесса : ИПРЭИ НАН Украины, 2010. – 280 с.
3. Данилишин Б. М. Рентна політика в Україні / Б. М. Данилишин, В. С. Міщенко. – К. : Нічлава, 2004. – 68 с.
4. Мельник Л. Г. Екологічна економіка : підручник / Л. Г. Мельник. – Суми : Унів. кн., 2002. – 346 с.
5. Про екологічну експертизу : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 8. – С. 147–163.
6. Про курорти : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 50. – С. 1026–1037.
7. Про плату за землю : Закон України зі змінами і доповненнями // Вісник податкової служби України. – 2005. – № 3. – С. 11–21.

Нестеренко Г., Красовська Г. Аналіз чинного фінансового механізму розвитку рекреаційних територій

Проведено аналіз чинного фінансового механізму розвитку рекреаційних територій та запропоновано шлях щодо його вдосконалення. Визначено необхідність активного державного втручання у процес ефективного використання рекреаційних територій.

Ключові слова: рекреаційні території, земельні відносини, рентний дохід, державне регулювання.

Nesterenko H., Krasovska H. Analysis of the acting financial mechanism of development of recreational territories

The analysis of the acting financial mechanism of development of recreational territories and the ways of it perfection are offered. Certainly necessity of active state interference for the process of the effective use of recreational territories.

Key words: recreational territories, landed relations, rental income, state regulation.

Нестеренко Г., Красовская Г. Анализ действующего финансового механизма развития рекреационных территорий

Проведен анализ действующего финансового механизма развития рекреационных территорий и предложен путь его усовершенствования. Определена необходимость

системного государственного вмешательства в процесс эффективного использования рекреационных территорий.

Ключевые слова: рекреационные территории, земельные отношения, рентный доход, государственное регулирование.